

Władysław MIŚ*

KONWERSATORIUM JAKO FORMA WZBOGACANIA PROCESU KSZTAŁCENIA W ZAKRESIE MAKROEKONOMII

Zarys treści: Artykuł jest próbą uogólnienia doświadczeń w dziedzinie nauczania Ekonomii (Makro- i Mikroekonomii) i jego efektów, nabytych przez autora w trakcie niemal 40-tu lat pracy dydaktycznej (w tym – w ostatnich kilkunastu latach także w WSZiP), wspieranych wiedzą teoretyczną, czerpaną ze źródeł traktowanych już dziś jako archiwalne. Realizowany w tym ostatnim okresie obszerny program (nawet mimo potencjalnych ograniczeń standardowych) Makroekonomii i Mikroekonomii pozwalał rozwijać zespołowi dydaktycznemu Katedry Ekonomii WSZiP w zasadzie wszystkie formy możliwe do stosowania w procesie dydaktycznym w zakresie ekonomii. Wszystkie stosowane formy zajęć winny mieć na celu nie tylko przekazanie studentom odpowiedniego zasobu wiedzy, ale także nauczenie ich samodzielnego, kreatywnego myślenia, twórczego i konstruktywnego ustosunkowywania się do pozyskanych informacji. Z doświadczeń wynika, że podejście takie przynosi studentom ewidentne korzyści, uzewnętrzniające się - jeśli nawet nie od razu w I roku studiów – to w kolejnych latach studiów.

Słowa kluczowe: system dydaktyczny, formy kształcenia, konwersatorium.

Wstęp

Niniejsze opracowanie jest próbą uogólnienia doświadczeń w dziedzinie nauczania Ekonomii (Makro- i Mikroekonomii) i jego efektów, nabytych przez autora w trakcie niemal 40-tu lat pracy dydaktycznej (w tym – w ostatnich kilkunastu latach także w WSZiP), wspieranych wiedzą teoretyczną, czerpaną ze źródeł traktowanych już dziś jako archiwalne, ale posiadających – w wielu wątkach – nadal istotne znaczenie¹. Realizowany w tym ostatnim okresie obszerny

*Katedra Ekonomii, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa w Warszawie, dr hab. prof. WSZiP

¹ Do takich należały np.: Pr. zb.: *Kształcenie samodzielności myślenia w procesie nauczania*. „Studia Pedagogiczne”, T. IV. Wrocław 1957; Pietrasiński Z., *Psychologia sprawnego myślenia*, WP, Warszawa 1959; Pietrasiński Z., *Sztuka uczenia się*. PWN, Warszawa 1964; Kalina P., *Mnemonika, czyli sztuka kształcenia i wzmacniania pamięci*.

program (nawet mimo potencjalnych ograniczeń standardowych) Makroekonomii i Mikroekonomii pozwalał rozwijać zespołowi dydaktycznemu Katedry Ekonomii WSZiP w zasadzie wszystkie formy możliwe do stosowania w procesie dydaktycznym (wykłady, konwersatoria, ćwiczenia, prace kontrolne, konsultacje przedmiotowe). Z tego względu wydaje się, że nabyte doświadczenia zasługują na uogólnienie, tym bardziej, że mimo różnego w poszczególnych latach zakresu nauczania Ekonomii, procesowi temu przyświeca jeden ogólny cel: dostarczenie studentom naukowych podstaw niezbędnych do poznania praw rządzących rozwojem współczesnej gospodarki i społeczeństwa – w makro- i mikroskali. Owa jednorodność celu dydaktycznego leży też u podstaw rozwijania form nauczania przedmiotu.

Makroekonomia w systemie wiedzy nabywanej przez studenta uczelni ekonomicznej

Program nauczania w uczelniach ekonomicznych obejmuje – w zależności od profilu – zespół różnorodnych, powiązanych ze sobą logicznie dyscyplin naukowych. Jego trzonem są dyscypliny specjalistyczne, których opanowanie czyni z absolwenta specjalistę o określonej sylwetce. Te specjalistyczne elementy programów nauczania, przysposabiające absolwentów do konkretnej działalności w gospodarce narodowej czy przedsiębiorstwie, na forum krajowym czy międzynarodowym, wymagają jednak podstaw z dyscyplin społeczno-ekonomicznych. Niezbędność tych ostatnich wynika z faktu, że procesy zarządzania i kierowania poszczególnymi dziedzinami w skali mikro czy makro – to w istocie procesy kierowania określonymi grupami społecznymi. Nie można jednak efektywnie uczestniczyć w tych procesach, a tym bardziej – realizować

PWN, Warszawa 1969; Rudniański J., *Sprawność umysłowa*. Wybór metod. PWN, Warszawa

1967; Klemensiewicz Z., *Wartości wychowawcze pracy dydaktycznej*. „*Życie Szkoły Wyższej*” nr 7-8/1968; Świącicki M., *Jak studiować? Jak pisać pracę magisterską?* PWN, Warszawa 1969; Pauzewicz K., *Czy kształcimy samodzielność studentów*. „*Życie Szkoły Wyższej*.” nr 6/1971. Opracowania te, mimo iż tworzone w innych realiach ekonomiczno-społecznych, zachowały wiele ze swych walorów poznawczych. Oczywiście obecnie istnieje wiele nowszych opracowań tematycznych, o wysokich wartościach empirycznych. Należą do nich np. prace K. Kruszewskiego, W. Okonia, J. Orczyka, J. Rudniańskiego i in. (Wykaz podstawowych pozycji tej literatury zamieszczony jest w końcowej części opracowania). Natomiast elementy teorii zarządzania wykorzystywane w nauczaniu zaczerpnięto z: R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*. PWN, Warszawa 1996.

ich, bez znajomości prawidłowości gospodarki i społeczeństwa, w których obiektywnie funkcjonuje się.

Ponadto studiowanie zarządzania, finansów, rachunkowości itp. przedmiotów nie jest zadaniem prostym. Obok specjalistycznej wiedzy trzeba bowiem opanować wiele nowych zagadnień dotyczących ogólnego funkcjonowania systemów gospodarczych a także wyżyć się dotychczasowego, intuicyjnego (tzw. zdroworozsądkowego), czyli potocznego pojmowania gospodarowania i gospodarki. Studia winny więc prowadzić do ponownego przemyślenia poglądów w oparciu o rozumowanie oparte na kategoriach i prawidłowościach teorii ekonomicznej, rozumowanie - nazywane „myśleniem ekonomicznym”.

Poznanie tych prawidłowości umożliwia przede wszystkim Ekonomia. Jakie więc – w kontekście powyższego stwierdzenia – główne cele poznawcze, kształcące i wychowawcze winny być stawiane procesowi nauczania tego przedmiotu ?

Najogólniejsze w tej dziedzinie zadanie wynika z określenia przedmiotu Ekonomii. Jak wiadomo, bada ona i wyjaśnia jak ludzie radzą sobie z rzadkością zasobów (środki i rzeczy wykorzystywane do produkcji dóbr i usług: ziemia, siła robocza, kapitał, technologia, talent przedsiębiorczości), z brakiem nieograniczonej dostępności dóbr. Uwzględniając przy tym możliwość alternatywnego zastosowania tych zasobów i wynikający z tego problem efektywnego wyboru, racjonalnej ich alokacji, Ekonomia musi badać także jak ludzie rozwiązują złożony problem alokacji owych ograniczonych zasobów. Zadaniem Ekonomii jest więc nie tylko określenie skutków ekonomicznych rzadkości, ale i możliwości ich przewycięzania².

Dodać przy tym trzeba, że Ekonomia – podejmując ww kwestie – wkracza w sferę szczególnie ważkich problemów gospodarczo-społecznych. Nie może więc ograniczać się tylko do abstrakcyjnego objaśniania rzeczywistości. Dlatego też współczesna Ekonomia podejmuje także formułowanie teorii racjonalnego gospodarowania rzadkimi środkami, mającymi alternatywne zastosowanie. Jest tym samym użyteczna dla polityki gospodarczej państwa i praktyki podmiotów gospodarczych.

W efekcie - łącznie ujmując - Ekonomia winna umożliwić studentom zrozumienie ekonomicznych mechanizmów leżących u podstaw rozwoju społeczeństwa, gospodarki narodowej i podmiotów gospodarczych, a więc zrozumienie zarówno ekonomicznych praw rządzących funkcjonowaniem współczesnej gospodarki w skali makro- i mikroekonomicznej, jak i prawidłowości ekonomicznych leżących u podstaw rozwoju społecznego.

² Zob. szeroko: P.A. Samuelson, W.D. Nordhaus, *Ekonomia*, t. 1. PWN, Warszawa 2004, s. 25 i nast.

Powyższe uogólnienia nie wyczerpują zakresu głównego celu nauczania Ekonomii. W jego obrębie mieści się bowiem także – równolegle z przekazywaniem wiedzy ekonomicznej, wskazywaniem jej źródeł, objaśnianiem przedmiotu i metody badań – pobudzanie studentów do myślenia, do formułowania samodzielnych ocen i wyciągania właściwych wniosków, wreszcie – kształtowanie nawyku kształcenia ustawicznego w zakresie omawianego przedmiotu i dyscyplin pokrewnych.

Programy Ekonomii składają się z dwóch części: Makroekonomii i Mikroekonomii. Jest to tradycyjny, powszechnie przyjmowany podział materiału programowego, chociaż różna w poszczególnych uczelniach bywa kolejność realizacji tych części (o czym w dalszym toku wywodów). Aczkolwiek obydwie powyższe części Ekonomii realizują podobny cel ogólny wynikający z jej przedmiotu (co wskazano powyżej), to jednak z ich treści wynikają znaczące odmienności konkretnego celu poznawczego.

Makroekonomia jest badaniem gospodarki narodowej jako całości i jej głównych elementów (działów)³. Odnosi się do „ogólnego obrazu” działalności gospodarczej; zajmuje się współzależnościami między wielkim zespołami zjawisk, jak np. produkt i dochód narodowy, konsumpcja, oszczędności i inwestycje, pieniądź i inflacja, zatrudnienie i bezrobocie, ogólny rozwój koniunktury gospodarczej, budżet państwa i jego bilanse, zasoby różnych czynników produkcji, itd. Współzależności między wskazanymi i wieloma innymi agregatami gospodarki narodowej przyjmują formę związków funkcjonalnych, przyczynowo-skutkowych. Teoria Ekonomii stara się wyjaśniać charakter tych współzależności, ich uwarunkowania, stopień trwałości itp., określając w wyniku pewne prawa ekonomiczne (np. prawo popytu i podaży – obrazujące trwałe związki między tymi elementami rynku i ceną). Program Makroekonomii winien także zapoznawać z głównymi problemami funkcjonowania współczesnej gospodarki rynkowej, a w szczególności uwypuklić istotne zmiany, jakie w tej mierze dokonały się na przestrzeni ostatnich dziesiątków lat (np. wpływ procesów globalizacji gospodarki światowej na funkcjonowanie gospodarek narodowych).

Ponadto teorie Makroekonomii mają zastosowanie do rozwiązywania rzeczywistych problemów gospodarczych. Na tym tle kształtują się związki tych teorii z polityką gospodarczą. Polityka gospodarcza ogólnie oznacza - jak wiadomo - działalność państwa w sferze gospodarczej i obejmuje m.in. działalność budżetową i dochodową, politykę pieniężną i antyinflacyjną, zmniejszanie bezrobocia, wyrównywanie rozwoju regionów, itp. Każda polityka gospodarcza opiera się jednak – milcząco lub jawnie – na określonej teorii ekonomicznej (lub kompilacji teorii). To

³ Zob. szeroko: D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, *Makroekonomia*. PWN, Warszawa 2003, s. 19 i nast.

właśnie te teorie dają podstawy diagnozy gospodarki narodowej, wskazują przyczyny dekoniunktury, potencjalne zagrożenia, itd. Polityka jest natomiast sposobem rozwiązywania owych problemów z punktu widzenia interesu publicznego.

Mikroekonomia zajmuje się działaniem „małych” podmiotów (indywidualnych), takich jak: konsumenci, przedsiębiorcy, pracownicy, rynki dóbr, rynki czynników produkcji itp., które funkcjonują w ramach gospodarki narodowej⁴. Bada ona przesłanki i czynniki wpływające na dokonywanie wyborów i podejmowanie decyzji alokacyjnych, a także procesy - w których owe niezliczone „małe” decyzje łączą się wyznaczając reakcje grupowe i działania całej gospodarki. Badaniom tym służą analizy szczególnie ważkich trzech grup problemów, a mianowicie:

- wykorzystywania mechanizmu rynkowego (cenowego) przez podmioty gospodarcze w procesie alokacji zasobów;
- wyboru przez konsumentów - kierujących się subiektywnym pojęciem korzyści – poziomu konsumpcji i oszczędności oraz podaży pracy;
- wyboru przez przedsiębiorców - kierujących się zasadą maksymalizacji zysku – poziomu produkcji dóbr i usług oraz popytu na czynniki produkcji.

Uwzględniając, iż ogół powyższych problemów rozwiązywanych jest przez rynek, stwierdza się ogólnie, że przedmiotem Mikroekonomii jest funkcjonowanie rynków: badanie zachodzących na nich procesów, występujących elementów i czynników, analiza zależności oraz zachowań działających w ich obrębie podmiotów - co uzewnętrznia się w decyzjach ekonomicznych. W wyniku teorii Mikroekonomii służą nie tylko do porządkowania i wyjaśniania rzeczywistości gospodarczej, wykrywania występujących zależności, ale i do formułowania przewidywań.

W kontekście przedstawionego powyżej zakresu programowego Makro- i Mikroekonomii rysują się dwie kwestie dyskusyjne.

Pierwszą z nich jest kolejność realizacji obu przedmiotów. Część uczelni realizuje jako pierwszą Makroekonomię, inne – Mikroekonomię, wreszcie niektóre – łączne bloki tematyczne z obu przedmiotów. Z doświadczeń autora, wspartych wynikami sondażów wśród studentów, wynika priorytet wskazanej pierwszej opcji realizacji Makroekonomii jako pierwszego przedmiotu (w I sem. lub na I roku). Przemawia za tym – obok jednej z ogólnych zasad metodologicznych: „od ogółu do szczegółu”, kilka innych czynników, do których należy:

⁴ Zob. szeroko: M. Rekowski, *Wprowadzenie do mikroekonomii*. Polsoft, Poznań 1998, s. 21 i nast.

- ogólny poziom absorpcji wiedzy studentów I roku – I semestr to okres nabywania umiejętności studiowania; bez wątplenia Makroekonomia zawierająca ogólniejsze treści jest nieco „łatwiejsza” od Mikroekonomii, co ułatwia wdrożenie studentów do stopniowego poznawania i przyswajania zagadnień ekonomicznych;
- stosunek uczelni do studenta – bardziej przyjazny lub „neutralny”; w wielu uczelniach realizowana jako pierwsza Mikroekonomia (w I semestrze lub całym I roku) stanowi obok Matematyki itp. przedmiotów płaszczyznę ostrej selekcji studentów;
- przyjęcie priorytetu Mikroekonomii oznacza konieczność realizacji prolegomeny przedmiotu (podstawowych pojęć, kategorii, i.t.d.), co przy niewielkiej liczbie przeznaczonych nań godzin (45) ogranicza możliwości przekazu głównych merytorycznych treści a ponadto kategorie te omawiane są ponownie w Makroekonomii;
- opinie samych studentów I roku – studenci WSZiP wskazują jednoznacznie na priorytet Makroekonomii⁵.

⁵ Spośród 56 studentów objętych sondażem po zakończeniu I roku studiów stacjonarnych (*co stanowi przesłankę m.in. bezstronności wypowiedzi opartych na nabytych doświadczeniach*) aż 53 opowiedziało się za realizacją w I semestrze Makroekonomii. Pogląd ten podzielali wszyscy studenci po I roku studiów zaocznych. Poniżej – dosłowna argumentacja studencka na rzecz priorytetu Makroekonomii:

- łatwiej przyswajalna, pozwala spojrzeć na ekonomię ogólniej, zapoznać się z ogólnymi informacjami nt. zasad funkcjonowania gospodarki, po czym łatwiej jest przejść do szczegółów rynku – do Mikroekonomii;

- bardziej dostępna dla początkujących studentów, łatwiej można się jej nauczyć i jest dobrym wprowadzeniem do Mikroekonomii .Dzięki poznaniu podstaw makroekonomicznych studenci mogą szybciej zrozumieć o czym mówi Mikroekonomia;

- na I roku student dopiero poznaje zasady studiowania i przedmioty na swoim kierunku, dlatego nie powinien mieć od razu narzuconych problemów, które trudno zrozumieć. Makroekonomia zawiera ogólne wiadomości, jest nam ją łatwiej zrozumieć. Daje pogląd na całość Ekonomii i później jest łatwiej zrozumieć b. szczegółowe zagadnienia mikroekonomiczne;

- wprowadza ogólnie w Ekonomię, daje podstawowe pojęcia i tworzy fundament pod Mikroekonomię, łatwiej potem zrozumieć szczegóły ekonomii – Mikroekonomię;

- pozwala studentom spojrzeć na ogół czynników rządzących rynkiem, dodatkowo wiele pojęć Makroekonomii jest ogólnie znanych z życia codziennego (prasy czy TV), co pozwala początkującym studentom gładko wejść w ten przedmiot i nie „odrzuca” od niego;

- makroekonomia posiada mniej ścisłego materiału i jest b. przyswajalna przez studentów wchodzących dopiero w rytm uczenia się w szkole wyższej, pozwala łatwiej zaaklimatyzować się w uczelni;

Na tle powyższych uwag oczywista staje się realizacja Makroekonomii w I semestrze studiów w WSZiP.

Druga z sygnalizowanych kwestii ma ostrzejszy wymiar, sięga bowiem formalnych podstaw programowych studiów I stopnia (licencjackich) kierunku „Zarządzanie”. Mianowicie ministerialny Standard Kształcenia na tych studiach nie przewiduje w ogóle przedmiotu Makroekonomia; przedmiot jest obligatoryjnie wprowadzony dopiero na studiach II stopnia (magisterskich)⁶. Stan ten w konsekwencji oznacza, że absolwenci-licencjaci kierunku „Zarządzanie” nie uzyskują wiedzy w zakresie np. miar działalności gospodarczej (produktu krajowego i narodowego, dochodu narodowego itp.), istoty i funkcji pieniądza, systemu bankowego, inflacji, bezrobocia, cykli koniunkturalnych, makroekonomicznego znaczenia otwarcia gospodarki (przepływów czynników produkcji, handlu zagranicznego itp.), itd. Powstaje więc pytanie: czy ma to znaczenie dla realizacji ogólnych celów kształcenia i jego jakości ?! biorąc pod uwagę, że jeśli owi absolwenci nie podejmą następnie studiów magisterskich, pozostaną ze znaczącym niedoborem wiedzy ekonomicznej, uniemożliwiającym – co oczywiste – efektywne wypełnianie funkcji menedżerskich. Ponadto aktualny zapis Standardu MNiSW rodzi dwa pytania:

- jak wyjaśnić absolwantom studiów licencjackich nie dostarczenie im wiedzy z zakresu podstaw Ekonomii i uzasadnić ten fakt, skoro potencjalny brak Makroekonomii na studiach I stopnia kierunku „Zarządzanie” jest dla studentów absolutnie niezrozumiały, nie znajduje żadnego uzasadnienia ?!
- jak zrealizować wytyczną Standardu w zakresie efektów kształcenia - „umiejętności i kompetencje: rozumienia podstawowych kategorii ekonomicznych [...] rozumienia wpływu czynników ekonomicznych na zarządzanie” ?!

Powyższych zastrzeżeń nie eliminuje zmierzanie niektórych uczelni w kierunku „humanistycznego profilu zarządzania”; w „ujęciu standardowym” będą to nadal „niedouczeni” absolwenci-licencjaci. W kontekście wskazanych uwag na szczególne podkreślenie zasługuje decyzja władz WSZiP utrzymania –

- jest to b. ogólna dawka materiału, łatwiej się jej uczyć; lepiej zacząć od Makroekonomii gdyż nie wpada się od razu na „głęboka wodę”;

- pierwsza powinna być Makroekonomia, gdyż znajdują się tam pewne ogólniki i podstawowe pojęcia, które są w II sem. rozwijane. Bez nich przejście do mikroskali byłoby trudne, zdecydowanie lepiej jest rozwinąć temat niż poznawać go we własnym zakresie od początku.

⁶ Standardy kształcenia dla kierunku studiów: Zarządzanie. Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. Załącznik nr 116. W: <http://www.bip.nauka.gov.pl>

mimo dodatkowych obciążeń finansowych – wymiaru standardowego Makroekonomii na studiach licencjackich kierunku „Zarządzanie” (Makroekonomia – kurs podstawowy) oraz wprowadzenie na studiach magisterskich go kierunku ponad standardowego zasobu wiedzy makroekonomicznej (Makroekonomia – kurs 3-letni i). Powyżej nakreślone założenia i rola Ekonomii (Makroekonomii i Mikroekonomii) w procesie dydaktycznym noszą charakter ogólny, wynikający z istoty Ekonomii jako nauki i przedmiotu jej głównych działów. Oczywiście jest, że konkretnie realizowany program winien zawierać pewne specyficzne akcenty wynikające z charakteru uczelni i oczekiwanej sylwetki absolwenta. Ze standardowego określenia tych sylwetek wynika, że absolwent realizowanych w WSZiP kierunków studiów o profilu ekonomicznym powinien posiadać wiedzę ekonomiczną na poziomie umożliwiającym „samodzielne analizowanie procesów makroekonomicznych i mikroekonomicznych, ich rozpoznawanie i ocenę”⁷.

Odpowiedzialnie stwierdzić można, że spełnieniu powyższych postulatów odpowiadają w pełni uczelniane programy Makro- i Mikroekonomii, formułujące określone cele poznawcze, kształcące i wychowawcze przedmiotu.

Celem wiodącym realizowanego programu Makroekonomii jest zapoznanie studentów z zasadniczymi prawami rządzącymi gospodarką narodową i jej podstawowymi działami, z alokacją zasobów w makroskali i ich efektywnym wykorzystywaniem - w stopniu umożliwiającym samodzielne analizowanie procesów makroekonomicznych, ich rozpoznawanie i ocenę. Osiągnięciu powyższego celu służy przekazanie wiedzy przede wszystkim o:

- istocie teorii i praktyki makroekonomicznej, rachunkach w gospodarce i miarach działalności gospodarczej w makroskali;
- roli rynku globalnego w alokacji zasobów oraz istocie i dylematach równowagi makroekonomicznej;
- istocie i funkcjach pieniądza krajowego i systemu bankowego
- głównych problemach makroekonomicznych współczesności – bezrobociu, inflacji i wahaniami koniunktury;
- czynnikach krajowych wpływających na poziom i dynamikę dochodu narodowego;
- znaczeniu międzynarodowych przepływów czynników produkcji i wpływie handlu zagranicznego na rozwój gospodarki;
- znaczeniu oczekiwań w działalności gospodarczej;
- procesach makroekonomicznego wzrostu i rozwoju;
- istocie i funkcjach sektora publicznego w gospodarce rynkowej;

⁷ Tamże, Załącznik 116.

- a także o stosunku wiodących nurtów teoretycznych Makroekonomii do głównych współczesnych problemów ekonomicznych.

Realizacji powyższych celów podporządkowana jest m.in. zaplanowana struktura programów – zarówno w ujęciu tematycznym, jak i form dydaktycznych: relacji wykładów do konwersatoriów, ćwiczeń i prac kontrolowanych. Stwierdzenie to ilustruje poniższe zestawienie.

Tabela 1. Struktura programu z Makroekonomii (45 godz. dydaktycznych).
Table 1. Structure of Macroeconomics curriculum (45 hours of classes)

<u>Lp.</u>	<u>T e m a t</u>	<u>W.</u>	<u>K.</u>	<u>Cw.</u>	<u>Pr.</u>	<u>R.</u>
1.	Teoria i praktyka Ekonomii. Rzadkość a możliwości produkcyjne gospodarki narodowej.	2	K.	--	Pr.	R.
2.	Rachunki w gospodarce narodowej. Miary działalności gospodarczej w makroskali.	--	--	2	--	2
3.	Rynek globalny.	--	--	--	--	2
4.	Dylematy równowagi makroekonomicznej.	2	--	--	--	--
5.	Wzrost i rozwój gospodarczy oraz społeczno-gospodarczy w makroskali. Modele wzrostu (Harroda, Domara, Solowa).	--	--	2	--	2
6.	System pieniężny i bankowy w gospodarce rynkowej.	2	--	2	--	2
7.	Zatrudnienie i bezrobocie w gospodarce rynkowej.	2	--	--	--	4
8.	Makroekonomiczny rynek pracy.	2	--	--	--	--
9.	Inflacja w gospodarce rynkowej.	--	--	--	--	2
10.	Krajowe determinanty dochodu narodowego (DN).	2	--	2	2	2
11.	Oczekiwania racjonalne w Makroekonomii.	2	--	2	--	4
12.	Makroekonomia gospodarki otwartej. Cz. I. Międzynarodowe przepływy czynników w produkcji i usług; ich wpływ na tworzenie DN.	--	--	2	--	4
13.	Makroekonomia gospodarki otwartej. Cz. II. Rola handlu zagranicznego w tworzeniu DN	2	--	2	--	2
14.	Koniunktura w gospodarce rynkowej.	2	--	2	--	4
15.	Makrostruktury gospodarcze; rola sektora publicznego w gospodarce rynkowej.	--	--	--	--	4
16.	Keynesizm, Monetarystyka i Ekonomia Podaży wobec głównych problemów makroekonomicznych.	--	3	--	2	4
	<u>R A Z E M g o d z .</u>	18	5	18	4	45

Legenda: W. – wykład; K.– konwersatorium; Cw.– ćwiczenie; Pr. – kontrolowana praca własna studentów; R – razem.

Źródło: Opracowanie własne

Source: author's own research

W ujęciu skwantyfikowanym wynika z powyższych danych, że wykłady stanowią 40% programu, konwersatoria – 11,1%, ćwiczenia – 40% i prace kontrolowane – pozostałe ok. 8,9%. Oznacza to, że zarówno ogólna liczba godzin przeznaczonych na Makroekonomię (45), jak i ich podział na poszczególne formy zajęć odpowiadają w pełni wymogom stawianym przez Standardy Kształcenia dla kierunków studiów realizowanych w WSZiP.

Ponadto realizacja tak skonstruowanego programu umożliwia uzyskanie efektów kształcenia w postaci umiejętności i kompetencji: rozumienia kategorii ekonomicznych, opisu i interpretacji zjawisk makroekonomicznych oraz wzajemnych powiązań i zależności między nimi (roli cen i pieniądza w gospodarce; istoty inflacji, bezrobocia, koniunktury, itd.); analizowania procesów makroekonomicznych, ich rozpoznania i oceny a także opisu i interpretacji zjawisk makroekonomicznych w kontekście ich wpływu na zarządzanie.

Zasady dydaktyczne w procesie kształcenia z Makroekonomii

Dotychczasowe doświadczenia wykazują, że nauczając Makro- i Mikroekonomii trzeba opierać się na kilku podstawowych, ogólnych zasadach dydaktycznych. Należą do nich:

- zasada przystępności. Program studiowania obu działów Ekonomii powinien być tak skonstruowany i realizowany, aby wcześniejsze partie materiału stanowiły zawsze podstawę do zrozumienia i przyswojenie następujących po nich partii wiedzy ekonomicznej.
- zasada świadomego i aktywnego udziału studiujących w procesie zarówno nauczania, jak i uczenia się. Istotnym zadaniem wykładowcy jest kształtowanie takiej atmosfery, w której studenci będą odczuwać potrzebę studiowania Ekonomii, jej przydatność w toku dalszych studiów i przyszłej działalności praktycznej - mieć wyraźną świadomość celu studiowania przedmiotu. Tylko w takim przypadku można oczekiwać ich aktywności w procesie uczenia się.
- zasada systematyczności. Obowiązkiem wykładowcy jest wdrożenie studiujących do dobrze zorganizowanej pracy własnej, wskazanie im form takiej pracy i przekonanie o znaczeniu długotrwałego i systematycznego wysiłku; są to podstawowe warunki osiągnięcia przez nich pozytywnych rezultatów. Ponadto istotną rolę w porządkowaniu i systematyzacji zdobywanych wiadomości w trakcie studiów powinna spełniać konsekwentnie przeprowadzana kontrola i ocena pracy studentów przez wykładowców przedmiotu.

- zasada trwałości wiedzy. Do ważkich zadań wykładowcy Ekonomii należy sukcesywne eliminowanie - powstających w toku studiowania - braków i luk w poznawanym przez studentów materiale, bowiem hamują one normalny bieg kształcenia, a przede wszystkim uniemożliwiają zrozumienie logiki całości materiału przewidzianego programem do opanowania. Natomiast nie uchwycenie tej logiki sprawia, że wiedza studiumującego staje się luźnym a więc i nietrwałym zbiorem wiadomości. Trwałość wiedzy przyswojonej zależy też w dużej mierze od tego czy jej pozyskiwanie odbywało się w sposób aktywny, z pełną świadomością celu i znaczenia przedmiotu dla studiumującego.
- zasada związku teorii z praktyką. Nauczanie Ekonomii winno być konfrontowane – na miarę możliwości – z praktycznymi realiami życia gospodarczego. W realizacji Makroekonomii oznacza to zapoznavanie studentów m.in. z głównymi problemami praktycznego funkcjonowania współczesnych gospodarek narodowych, w tym tak że globalnej gospodarki światowej, w Mikroekonomii – z funkcjonowaniem konkretnych podmiotów gospodarczych i rynków. Szczególnie sprzyjającą formą realizacji tej zasady są ćwiczenia tematyczne.

Formy realizacji celów dydaktycznych

W wyższych uczelniach o profilu ekonomicznym Ekonomia odgrywa szczególną rolę przede wszystkim jako przedmiot dający ogólne podstawy innych nauk ekonomicznych i wdrażający u studentów „myślenie ekonomiczne”. Te okoliczności sprawiają, że odpowiednio duży ciężar gatunkowy mają też formy, metody i środki jej nauczania.

W procesie nauczania Ekonomii stosowanych jest wiele form i metod:

- wykłady,
- konwersatoria,
- ćwiczenia,
- prace kontrolowane,
- zalecanie studiowania tematycznej literatury,
- konsultacje przedmiotowe⁸.

⁸ Formy te realizowane są zarówno na studiach stacjonarnych jak i zaocznych, co wynika z identyczności programów przedmiotowych pod względem treści i ilości godzin dydaktycznych dla obu rodzajów studiów. Jednakże ze względu na brak codziennego kontaktu studentów studiów zaocznych z Uczelnią, ich trudniejszy dostęp do zalecanej literatury i z reguły znaczne obciążenie pracą zawodową, szczególnie przemyślany winien być tok procesu dydaktycznego i wskazówki metodyczne do pracy własnej tych studentów.

Podkreślić przy tym trzeba, że formy i metody nauczania Makroekonomii w poważnym stopniu determinowane są treścią tego przedmiotu. Jeśli w nauczaniu takich nauk przyrodniczych, jak fizyka czy chemia, określoną rolę mogą odegrać eksperymenty, to nauczanie Makroekonomii i Mikroekonomii, z tytułu jej specyfiki, w oparciu o eksperymenty nie jest możliwe. W tym przypadku podawania wiadomości w gotowej formie nie zastąpi eksperyment ani żadna inna heurystyczna postać nauczania. Jednakże w praktyce źródłem wiadomości dla studenta może być przy stosowaniu takiej, podającej treści w gotowej formie – metodzie nauczania – zarówno książka (z reguły podręcznik przedmiotu) jak i wykładowca. Z doświadczeń wynika jednak, że szczególne znaczenie ma akroamatyczna („akroama” z gr. – to, czego się słucha) forma nauczania Ekonomii, kiedy to źródłem wiadomości dla studentów jest wykładowca, w szczególności zaś taki jej szczególny przypadek jakim jest wykład, tzn. kontinuum wypowiedzianych przez wykładowcę przedmiotu zdań składających się na większą, wewnątrznie spójną całość. Wydaje się jednak, że znaczące wzbogacenie procesu dydaktycznego przypisać należy formie konwersatorium. Tej formie autor poświęci szczególną uwagę.

Warunek wzbogacającej proces dydaktyczny roli konwersatorium

W realizacji programów Makro- i Mikroekonomii wykorzystywana jest także forma *k o n w e r s a t o r i u m*⁹. Polega ona – ogólnie ujmując - na prowadzeniu przez wykładowcę dyskusji (rozmów) ze studentami na temat wykładanego tematu czy problemu z zakresu przedmiotu.

Jej zaletą, obok wielu pozytywnych cech adekwatnych dla wykładu – akroamatyczna postać „żywego słowa”, logiczny i spójny układ wywodów, komunikatywność, itd., itd. - jest podawanie wiedzy wykraczającej poza zakres podręcznikowy i spotęgowana możliwość wzbudzania zainteresowania studentów omawianym problemem. Ponadto forma ta pozwala na stosowanie tzw. rozumowania normatywnego, będącego podstawą ekonomii normatywnej, która koncentruje się na tworzeniu ocen i sądów wartościujących wskazujących jak powinny kształtować się zjawiska gospodarcze, jakie powinny być np. ceny, poziomy produkcji, kierunki polityki gospodarczej, itp. Umożliwia to w wyniku kształtowanie wśród studentów

⁹ W WSiZiP w niewielkim zakresie – w ok. 11% realizowanych zajęć dydaktycznych z przedmiotu.

systemu poglądów wartościujących – ideologii umożliwiającej określoną interpretację różnych zjawisk i procesów w gospodarce¹⁰.

Zdaniem autora przygotowanie i realizacja solidnego konwersatorium wymaga większego nakładu pracy niż opracowanie i przeprowadzenie wykładu. Niezbędne jest bowiem wykonanie wszystkich czynności przygotowawczych do wykładu tematycznego z zastosowaniem wskazanych powyżej zasad jego realizacji, a ponadto przygotowanie odpowiednich tez do dyskusji, zasygnalizowanie wątpliwości problemowych i przygotowanie treści umożliwiających ich rozpraszanie, wreszcie – ugruntowanie określonych poglądów wśród studentów.

Znaczącym efektem tego nakładu wykładowcy jest jednak to, że konwersatorium - w zakresie większym niż wykład - wdraża studentów do samodzielnego, kreatywnego myślenia, wykształca umiejętność twórczego ustosunkowywania się do przekazywanej im wiedzy – a nie tylko odtwarzania zasobu informacji, których im dostarczamy.

Podsumowanie

Reasumując, wszystkie omówione formy zajęć winny mieć na celu nie tylko przekazanie studentom odpowiedniego zasobu wiedzy, ale także nauczenie ich samodzielnego, kreatywnego myślenia, twórczego i konstruktywnego ustosunkowywania się do pozyskanych informacji. Mając na uwadze, że Ekonomia realizowana jest już w I semestrze studiów, czyli zasoby jej wiedzy przekazywane są początkującym studentom, oznacza to w praktyce również potrzebę wdrażania ich do odpowiednich technik pracy umysłowej umożliwiających rozumienie przekazu słownego i studiowanej literatury, kojarzenie problemów i zjawisk oraz zapamiętywanie.

Uzyskanie odpowiedniej efektywności powyższych działań wymaga selektywnego, ale i wielce wyważonego stosunku wykładowców do studentów: z jednej strony postrzeganie tych, których cechuje dociekliwość i otwartość na zdobywanie wiedzy i nowych umiejętności oraz wyróżnianie ich za podejmowanie ponadprzeciętnego wysiłku, czyli odpowiednie „premiowanie” ponadprzeciętności (np. poprzez zwalnianie z egzaminów), zaś z drugiej - zniechęca-

¹⁰ Natomiast będąca ogólną podstawą wykładów tzw. ekonomia pozytywna zajmuje się życiem ekonomicznym takim, jakie ono jest, a *nie takim – jakie powinno być*. Nurt ten zajmuje się jedynie konsekwencjami zmian warunków ekonomicznych i kierunków polityki gospodarczej, *bez wyrażania sądów wartościujących*, czyli bez formułowania stwierdzeń czy dane zjawisko jest *dobrze czy źle*, korzystne lub niekorzystne społecznie. Zob. szerzej: D.R. Kamerschen, R.B. McKenzie, C. Nardinelli, *Ekonomia*. FG NSZZ „Solidarność”, Gdańsk 1991, s. 15.

nie pozostałych studentów do biernego przyjmowania zasobów wiedzy, przekazywanej na zajęciach. Z doświadczeń wynika, że podejście takie przynosi studentom zarówno pierwszej jak i drugiej grupy ewidentne korzyści, uzewnętrzniające się - jeśli nawet nie w I roku – to w kolejnych latach studiów.

Bibliografia

1. Anderson J., *Uczenie się i pamięć: integracja zagadnień*, WSiP, Warszawa 1998.
2. *Autorytet w nauce*, Pr. zb. pod red. P. Rybickiego i J. Goćkowskiego. PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980.
3. *Dobre obyczaje w kształceniu akademickim*. Pod red. K. Kloca i E. Chmieleckiej.
4. Materiały z ogólnopolskiej konferencji zorganizowanej w dniach 20-21 maja 2004 roku w Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Warszawa, październik 2004.
5. *Dobre obyczaje w nauce. Zbiór zasad i wytycznych (wyd. 3)*, PAN, Warszawa 2001.
6. Golloway C. *Psychologia uczenia się i nauczania*. PWN, Warszawa 1988.
7. Kruszewski K., *Kształcenie w szkole wyższej: podręcznik umiejętności dydaktycznych*. PWN, Warszawa 1988;
8. Lewowicki T., *Proces kształcenia w szkole wyższej*. PWN, Warszawa 1988.
9. Mayer Th., *Prawda kontra precyzja w ekonomii*. PWN, Warszawa 1996.
10. Okoń W., *Elementy dydaktyki szkoły wyższej*. PWN, Warszawa 1971.
11. Orczyk J., *Zarys metodyki pracy umysłowej*. PWN, Warszawa-Łódź 1988.
12. Pietrański Z., *Sztuka uczenia się*. PWN, Warszawa 1975.
13. Pólturzycki J., *Jak studiować zaocznie. Poradnik metodyczny*. Wyd. Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku, Płock 2001.
14. Rowntree D., *Sztuka studiowania*. Polsoft, Poznań 2001.
15. Riechert J. *Jak studiować?* PWN, Warszawa 1970.
16. Rudniański J., *Uczelnia i Ty. Technologia pracy umysłowej*. WSiP, Warszawa 1987.
17. Rudniański J., *Jak się uczyć?* PWN, Warszawa 2001.
18. Skrzypczak H., *Organizacja i metody samokształcenia: poradnik metodyczny do pracy samokształceniowej*, WSiP, Warszawa 1986.
19. Smarzyński H., *Podstawowe zagadnienia dydaktyki szkoły wyższej*. PWN, Warszawa 1985.

20. Stachak S., *Wstęp do metodologii nauk ekonomicznych*. KiW, Warszawa 1997.
21. *Uczelnia na miarę współczesności*. Pr. zb. pod red. K. Denka, F. Januszkiewicza, W. Strychalskiego. Wyd. Nauk. UAM, Poznań 1983.
22. Włodarski Z. *Psychologiczne prawidłowości uczenia się i nauczania*. WSiP, Warszawa 1980.

CONVERSATORIUM AS THE FORM OF ENRICHING THE TEACHING PROCESS OF MACROECONOMICS

The article is an attempt to generalize the experiences of the author in the field of teaching Economy (*Macro- and Microeconomics*) - gained by nearly past 40 years of didactical work (*including more than 10 years at WSiP*) as well as the effects achieved in the process. The above has been supported by the theoretical knowledge taken from the sources that are perceived as archival nowadays. The Macro and Microeconomics teaching programmes introduced have been very wide (*despite potential standard limitations*), this allowed the teaching team of WSiP's Chair of Economics to develop and employ practically all forms possible in the teaching process of the economics. All forms of running classes shall *not only* lead to passing proper amount of knowledge to students, but also to teach them independent, creative thinking, as well as taking position towards received information in a productive and constructive manner. The experience shows that such approach brings evident advantages that reflect later – even if not during the first year, surely in the following years of studies.

Key words: teaching system, teaching forms, seminar.